

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ ЯК НАСЛІДКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

HISTORICAL AND LEGAL PRE-REQUISITES OF CORRUPTION AS A CONSEQUENCE OF A SOCIOCULTURAL TRAUMA ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Старинський М.В.,
д.ю.н., доцент, завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін та фінансового права
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

У статті на підставі аналізу новітніх соціологічних теорій досліджуються історико-правові передумови виникнення корупції як наслідку соціокультурної травми на території України. Автор звертає увагу на те, що теорія соціокультурних травм дає можливість пояснити глибинні основи такого явища, як корупція, а також запропонувати дієвіші механізми боротьби з її проявами.

Автором на підставі аналізу історичного розвитку суспільства на території України доводиться, що основною подією, яка виявилась травмуючою для нашого суспільства, став жовтневий переворот 1918 року. Автором аналізуються особливості утвердження радянської влади після жовтневого перевороту та акцентується увага на встановленні режиму нової, радянської, законності. Робиться висновок про те, що жовтневий переворот був неочікуваним та миттєвим політичним актом, внаслідок якого була знищена попередня соціокультурна формація. Побудова влади почалась із використання масового терору і встановлення революційної законності, що характеризувалась революційною доцільністю, класовістю та практично повною безвідповідальністю осіб, що належали до окремих соціальних каст. Внаслідок такої побудови держави та встановлення на її території такого режиму законності у свідомості людей почали закладатись певні маркери, що в наступні історичні періоди стали каталізаторами корупційних проявів.

Ключові слова: корупція, корупційні дії, розвиток суспільства, соціокультурна травма, законність, революційна законність, революційна доцільність.

В статье на основании современных социологических теорий исследуются историко-правовые предпосылки возникновения коррупции как последствия социокультурной травмы на территории Украины. Автор обращает внимание на то, что теория социокультурных травм дает возможность объяснить глубинные основы такого явления, как коррупция, а также предложить более действенные механизмы борьбы с ее проявлениями.

Автор на основании анализа исторического развития общества на территории Украины доказывает, что основным событием, которое оказалось травмирующим для нашего общества, стал октябрьский переворот 1918 года. Автором анализируются особенности утверждения советской власти после октябрьского переворота и акцентируется внимание на установлении режима новой, советской, законности. Делается вывод о том, что октябрьский переворот был неожиданным и стремительным политическим актом, в результате которого была уничтожена существующая социокультурная формация. Построение власти началось с использования массового террора и установления революционной законности, для которой были характерны революционная целесообразность, классовость и практически полная безответственность лиц, которые принадлежали к отдельным кастам. В результате такой модели построения государства и установления на его территории такого режима законности в сознание людей начали закладываться определенные маркеры, которые в последующие исторические периоды стали катализаторами коррупционных проявлений.

Ключевые слова: коррупция, коррупционные действия, развитие общества, социокультурная травма, законность, революционная законность, революционная целесообразность.

Based on the analysis of the latest sociological theories, the article deals with historical and legal pre-requisites for the emerging of corruption as a consequence of a sociocultural trauma on the territory of Ukraine. The author draws our attention to the fact that the theory of sociocultural traumas allows explaining the profound bases of such a phenomenon as corruption as well as suggest more efficient mechanisms of combating its manifestations.

The author highlights that the theory of sociocultural traumas is quite a new trend in scientific research. The problems of a sociocultural trauma and relevant risks have been developed by sociology of culture, sociology of politics, political science and other branches of research since the mid 1990ies. In jurisprudence this theory has just begun to be used in studying of legal phenomena.

Having analyzed the historical development of the society on the territory of Ukraine, the author proves that the main event, which happened to be traumatic for our society, was the October upheaval of 1917. The author analyzes the peculiar features of the Soviet power being established after the October upheaval and emphasizes the establishment of a regime of a new, Soviet, legal order. It is concluded that the October upheaval was an unexpected and instantaneous political act that resulted in the destruction of the previous sociocultural formation. Power establishment began with the use of mass terror and revolutionary legal order that was characterized by revolutionary purposefulness, class system and almost complete lack of responsibility of people that belonged to certain social castes. As a result of such a state formation and establishment of this legal order regime on its territory some specific markers began to appear in people consciousness, changing into catalysts of corruption in the historical periods that followed. In particular, one of these markers was perception of absolute powerlessness and helplessness of a person in a Soviet state, lack of a possibility to plan one's life for a long period ahead, realization of privileges of certain social groups and strata of the society.

The historical periods that followed, namely War Communism, New Economic Policy, planned economy can also be defined as traumatizing. However, the author states that they were only developments of those markers established on the initial stage.

Key words: corruption, corruptive actions, development of society, sociocultural trauma, legal order, revolutionary legal order, revolutionary purposefulness.

Постановка проблеми. Становлення України як незалежної, соціально орієнтованої та демократичної держави характеризується постійними змінами у функціонуванні державних органів та інституцій. Водночас у процесі розвитку перед Україною стоїть низка завдань, вирішення яких є запорукою її подальшого стабільного розвитку та формування як правової держави. Одним із таких питань є питання боротьби з корупцією та її проявами у процесі функціонування державних органів.

Останні події, що відбуваються в нашій державі, вказують, що боротьба з корупцією постійно ведеться практично у всіх сферах суспільних відносин. Проте говорити про зникнення корупції та її проявів у зв'язку з ужитими заходами практично неможливо. Якщо поглянути на статистику, що характеризує рівень корупції в Україні, новини, які транслюються національними телерадіокомпаніями, кількість проявів корупції, які практично щоденно виявляються, то складається враження, що боротьба з цим

явищем не приносить жодних результатів. В цьому аспекті виникає закономірне питання: «Чому вжиті заходи не досягають належного результату?».

Як уявляється, щоб боротьба з будь-яким негативним явищем була вдалою та ефективною, на початковому етапі варто виявити природу та суть цього явища. Проведені дослідження дозволяють констатувати, що корупція як явище в нашому суспільстві розглядається через призму дій суб'єкта, але ніяк не враховується її природа. Результатом такого підходу є застосування для боротьби з корупцією тих способів і методів, які є дієвими для регулювання дій суб'єкта. Однак відсутність вагомих результатів боротьби з корупцією в нашій державі дозволяє висунути тезу про те, що основу корупції складає не лише діяльнісний аспект, а й соціокультурний, і боротьба з нею має базуватись на виявленні та усуненні соціокультурних причин існування цього явища. Як показує історичний аналіз розвитку нашого суспільства, корупція є соціокультурним явищем, яке має досить тривалу історію розвитку. Історія розвитку та вкорінення цього явища в суспільстві налічує багато століть, що дає можливість, враховуючи негативність цього явища, говорити про її формування в результаті соціокультурної травми. Тобто, враховуючи зазначене, для розуміння сутності та причин корупції в нашому суспільстві її варто розглядати через призму соціокультурних травм, і вже на цій основі розробляти механізми усунення її причин і наслідків.

З огляду на зазначене метою нашої статті є встановлення історико-правових передумов виникнення корупції як наслідку соціокультурної травми, а завданням – ретроспективна характеристика становлення нашого суспільства на етапі зародження Радянської держави та виявлення травмуючих подій, результатом яких стає вкорінення в соціальну свідомість можливості здійснення корупційних дій.

Стан дослідження. Дослідженням питань боротьби з корупцією та корупційними діями займалось дуже багато вчених. Зокрема, варто звернути увагу на роботи таких дослідників, як О.А. Кузнецова [10], В.В. Сухонос [19], О.В. Ткаченко [20], А.О. Яфокін [27].

Дослідженням корупції в аспекті її соціальної природи вітчизняні вчені практично не приділяли увагу. Одним з небагатьох винятків стала робота Р.-В. В. Кісіль [8], у якій досліджується корупція як форма девіантної поведінки у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Теза про те, що корупція є результатом соціокультурної травми, є достатньо новою для вітчизняної юридичної науки, тому в рамках нашої розвідки для обґрунтування можливості застосування до корупції цього підходу вважаємо за необхідне коротко описати основні положення теорії соціокультурних травм і на їх основі пояснити природу корупції та можливі шляхи вдосконалення правового регулювання боротьби з її проявами.

Теорія соціокультурних травм є досить новим напрямком наукових досліджень. Проблематика соціокультурної травми та пов'язаних з нею ризиків розроблялась в соціології культури, соціології політики, політології та інших галузях науки з середини 90-х років минулого століття. З огляду на це можна виділити аналіз впливу соціокультурної травми на колективну пам'ять [3; 6], травмуючих факторів в історії етносу [2], феномену травми в посттоталітарних суспільствах у зв'язку з процесами структурної реконверсії [5], символічних механізмів, конструюючих травму [1]. Водночас на сучасному етапі розвитку нашого суспільства підвищення уваги до проблематики соціокультурних травм пов'язане з роботами П. Штомпки [24; 25; 26]. Саме в них дослідник на високому теоретичному рівні послідовно розвиває теорію соціокультурної травми та її впливу на суспільство.

У своїх працях вчені, які розробляли теорію соціокультурної травми, звертали увагу на те, що більшість

досліджень соціальних явищ здійснювалась через таку категорію прогресу, яка розглядалась у двох варіантах, зокрема як еволюція та революція. Зверталась увага на те, що практично всі дослідження базувались на тезі, що соціальне суспільство в своєму історичному розвитку постійно збагачується та ускладнюється, такі процеси є характерними для кожного народу, всіх держав та суспільств [21, с. 18].

Соціально-політичні катаклізми, що відбулися на початку ХХ століття в ході Першої світової війни, а потім Другої світової війни, соціально-економічні суперечності та несприйняття окремими націями певних стандартів співжиття, постійний ріст соціальних невдоволен практично у всіх куточках земної кулі поставили під сумнів як безперервність позитивних змін в житті людства, так і об'єктивність наявних теорій його розвитку. За таких умов намагання дослідників пояснити виявлені відхилення від сталого розвитку в окремих регіонах призвели до виявлення в їх розвитку певних особливостей та суб'єктивних факторів, оминувши увагою загальнонаціональні тенденції. З огляду на це вчені, які глибоко та системно вивчали соціальний розвиток, прийшли до висновку, що для суспільств є характерним переживати соціокультурні травми, які надалі впливають на їх розвиток. Наслідком таких соціокультурних травм є травматичні соціальні зміни і трансформації як самого суспільства, так і його окремих членів.

Безумовно, використання терміна «травма» є дещо нетиповим, оскільки традиційно термін «травма» використовувався в медицині, психіатрії та психоаналізі. Водночас у сучасній медичній та особливо в психіатричній літературі цей термін використовується не тільки як фізична рана, а й як рана свідомості, результат емоційного шоку, що порушує усвідомлення часу, себе та світу [2, с. 6]. Також варто звернути увагу на те, що під час вивчення травм стали звертати увагу на їх соціальний зміст та наслідки [21, с. 17]. У такому аспекті можна вказати на дослідження Ю. Хабермаса, який в процесі дослідження розвитку демократії, вивчаючи соціальні травми, пов'язав її з важкими формами депресії, що породжена кризою європейського суспільства [4, с. 58–112].

Також варто підтримати думку П. Штомпки, який, досліджуючи соціальні трансформації, вказував, що для позначення і кращого розуміння негативних наслідків незалежно від змісту змін слід ввести поняття «травма». Застосування у соціологічних дослідженнях цього терміна для позначення негативних соціальних процесів автор обґрунтував третю позицію щодо соціальних змін після дискурсу прогресу та дискурсу кризи і назвав її дискурсом травми [26, с. 474].

З огляду на зазначене, ми можемо констатувати, що на сьогодні використання терміна «травма» відносно соціальних процесів і інститутів є цілком виправданим та перспективним кроком, оскільки дозволяє зрозуміти глибинні соціокультурні явища та їх природу.

Розкриваючи зміст соціокультурної травми, дослідники виділяли соціальні зміни, що могли призводити до соціокультурних травм. Для таких змін, як підстави виникнення соціальних травм, є характерним те, що вони, по-перше є миттєвими, швидкими змінами, що відбуваються в дуже короткий проміжок часу; по-друге, ці зміни відбуваються в широкому суспільному житті та охоплюють різні сфери суспільного життя; по-третє, це глибинні, радикальні зміни, що зачіпають головні для цієї групи цінності, правила чи переконання; по-четверте, такі якості зміни є непередбачуваними [26, с. 475]. Учені констатують, що не кожна соціальна зміна стає джерелом травми, проте потенційно кожна може мати такі наслідки. Травматичні події викликають порушення первинного способу мислення і дій, міняють, часто трагічно, життєвий світ людини, моделі її поведінки і мислення [25, с. 9].

Внаслідок появи таких змін і настання негативних наслідків у суспільстві утворюється так зване суспільство травми. У таких суспільствах члени соціуму перебувають у стані соціальної травми, симптомами якої є такі: синдром відсутності (чи нестачі) довіри як до соціальних інститутів, так і до інших членів суспільства; пасивність, апатія членів суспільства як результат відчуття власного безсилля (найчастіше виражається у відмові від участі у виборах чи відсутності цікавості до суспільного життя); орієнтація членів суспільства на сьогоднішнє і скорочення часової перспективи відносно минулого; ностальгія за минулим і його звеличення; розсіяний та невизначений стан занепокоєння, комплекс побоювань, страхів та настроїв, які супроводжуються схильністю вірити чуткам, фантазіям і міфам; поява так званої моральної паніки, тобто гарячих масових дискусій, суперечок, а також мобілізація соціальних рухів як надмірної та неадекватної реакції на одиничну чи виключну подію [24, с. 484].

Функціонування суспільства травми призводить до трансформації соціальних зв'язків і зміни відношення членів суспільства до соціальних інститутів. Як зазначають дослідники, до таких трансформацій слід віднести конвертацію ресурсів влади в капітал і капіталу у владу, тобто в суспільствах травми політична влада стає джерелом доходів і є виправданням і прикриттям спілких економічних і фінансових акцій [21, с. 21], а також втрату колишніх орієнтирів за відсутності нових сформованих [18, с. 36].

Отже, ми коротко виклали основні позиції стосовно соціокультурних травм та їх впливу на суспільство. У рамках нашої розвідки, спираючись на окреслену теорію соціокультурних травм, спробуємо підтвердити нашу думку про те, що корупція є результатом соціокультурних травм, і проілюструвати це історичними прикладами як травмування українського суспільства, так і розвитку його соціальної травми.

Варто звернути увагу на те, що є важливими для розуміння нашої позиції. Коли ми будемо говорити про українське суспільство, то будемо мати на увазі суспільство, що формувалось на території сучасної України і яке є спадкоємцем всіх соціокультурних та політичних надбань, що отримувались ним протягом останніх століть. Також під час аналізу історичних подій ми будемо керуватися тим, що основні політичні події, які відбувались в державах, до складу яких входила територія України, також впливали на українське суспільство.

Говорячи про корупцію як результат соціокультурної травми українського суспільства, слід вказати на ту історичну ситуацію, яка стала травмуючою та справила потужний вплив на подальший розвиток як суспільства, так і держави в цілому. Відповідно до теорії соціальної травми така ситуація призводить до соціальних змін, що мають такі характеристики: а) тимчасовість у вигляді неочікуваності і швидкоплинності; б) вона має певний зміст та розмах (радикальна, глибинна, всебічна зміна основи); в) сприймається як екзогенне та таке, що прийшло ззовні, як таке, на що соціум вплинути не може; г) сприймається в певному смислово-контексті, тобто як дещо неочікуване, непередбачуване, дивне, шокує та відразливе [25, с. 8].

Аналізуючи історичний розвиток подій, що відбувались на території України протягом останніх ста років, ми з упевненістю можемо говорити про те, що такою подією, яка створила травмуючу українське суспільство ситуацію, стала подія, що в радянській історичній літературі дістала назву Велика Жовтнева соціалістична революція 1917 року, а по своїй суті це був державний переворот. Саме внаслідок цієї події на території України відбулася соціально-політична трансформація державного ладу та почалося утвердження соціалістичного державного ладу. Як показує аналіз цієї події, вона практично повністю міс-

ить перелічені вище характеристики ситуації, яка є травмуючою.

Зазначена подія кардинально вплинула практично на всі сфери суспільного життя на території України і стала переломною у процесі державотворення. Однак для розуміння впливу цієї події на появу та розвиток корупції, на нашу думку, варто зупинитись на характеристиці тих процесів та явищ, що були безпосередньо пов'язані з формуванням державних органів та органів охорони правопорядку. Таким процесом, що став результатом Жовтневої революції і мав значний вплив на формування соціальної свідомості суспільства, став процес утвердження режиму законності.

Як показує історичний аналіз, Жовтнева революція 1917 року почалася зі збройного державного перевороту, тобто події, яка розглядається як один з найтяжчих злочинів у всіх державах незалежно від форми правління і політичного режиму. В основу своїх дій заколотниками як творцями нового порядку було поставлено завдання знищення існуючого на території країни державного ладу, витравлення зі свідомості населення істинного сенсу таких вічних соціальних категорій, як мораль, добро, зло, право, порядок і вкладення в них суто класового характеру. З огляду на це яскравим підтвердженням є настанови ідеолога революції В.І. Леніна, який у своїх роботах зазначав: «Для нас моральність підпорядкована інтересам класової боротьби пролетаріату», «в основі комуністичної моральності лежить боротьба за укріплення комунізму» [12, с. 301]. Саме ці слова стали основою, що об'єктивувалася у виступах його послідовників: «У нас нова мораль. Наша гуманність абсолютна, адже в її основі лежать славетні ідеали руйнування всякого насилля і пригноблення. Нам все дозволено, адже ми вперше в світі підняли меч не заради пригноблення і закріпачення, а заради загальної свободи і звільнення від рабства» [9].

Внаслідок такої ситуації і застосування такого підходу до існуючого права і правопорядку відбулася втрата революційним правом його етичної аури. Перевівши право у розряд бездуховного інструменту класової боротьби, творці нового порядку розірвали багатовікову традицію, відповідно до якої на правову систему були покладені етичні обмеження незалежно від того, були вони уявними чи реальними. Приймавши за основу такий підхід до права, більшовики сприйняли право як продовження політичної влади. З огляду на це варто погодитися з думкою, висловленою Ю. Хаскі, який зазначав, що формула «революційна доцільність пріоритетна до революційної законності» була виразником того, що новий режим визнавав тільки те право, норми і принципи якого служили інтересам революції [22, с. 32].

Отже, на території нашої держави створилася ситуація, коли право вершити суд і втручатись в людські долі перестало бути трагічною моральною проблемою, практично зникло питання про моральну відповідальність суддів. Саме в цей період було підписано десятки і сотні смертних вироків «ворогам революції» суддями різних судових органів, судді яких керувались пролетарським відчуттям. Значний вплив на формування режиму законності також справила ситуація відсутності юридично встановленого переліку злочинів. Внаслідок цього судді користувались у кримінальному праві аналогією права. Крім того, народним суддям і революційним трибуналам не було встановлено жодних обмежень для вибору строків і міри покарання. Вирок був остаточним і оскарженню не підлягав. На території держави нового порядку були також розповсюджені випадки позасудового розгляду справ. До речі, за свідченнями дослідників, коли слідство проводилось Надзвичайною Комісією, вирок смертної кари виконувався без будь-яких судових процедур.

Враховуючи зазначене, можна погодитися з думкою про те, що перші три післяреволюційні роки були періо-

дом нічим не обмеженого державного свавілля, періодом розквіту червоного терору і узаконеного державного нігілізму [16, с. 84]. Саме в цей період почала утверджуватись думка про те, що юристи як провідники і охоронці законності взагалі непотрібні. «Адже суто теоретично навіть буржуазна передова криміналістика прийшла до висновку про те, що боротьба зі злом сама собою розглядається як медико-педагогічна задача, для вирішення якої юрист з його «складами злочинів», кодексами, з поняттям вини, «повної чи часткової осудності», з його тонким розмежуванням співучасті, підбурювання взагалі непотрібен. І якщо це теоретичне переконання досі не призвело до знищення кримінальних кодексів і судів, то, лише завдяки тому, що подолання форм права пов'язане не тільки з виходом за рамки буржуазного суспільства, але й з радикальною відмовою від усіх пережитків минулого», говорить Е.Б. Пашуканіс [13, с. 23–24].

Саме у цей період у соціумі почав панувати страх. Страх перед будь-ким і будь-чим, оскільки будь-яка людина незалежно від її соціального стану могла стати жертвою нового порядку. Страх був повсюди. З огляду на це варто нагадати слова народного комісара Юстиції СНК РСФСР І.З. Штейнберга, який, характеризуючи це явище, вказував, що терор існує «не тільки тоді, коли застосовується насильство, але і тоді, коли воно не застосовується, коли його застосування є лише загрозою. Погроза терору і є атмосфера, стихія терору. У цій атмосфері люди живуть більш отруєним життям, ніж тоді, коли діє сам терор. Якщо терору немає зараз, то завжди є можливість його повторення, є душевна звичність до нього тих, хто тероризує, і тих, кого тероризують» [23, с. 24].

У літературі висловлювалась обґрунтована думка про те, що особливістю радянського тоталітарного режиму було те, що тут страх і терор використовувався не тільки як інструмент залякування і знищення дійсних та уявних ворогів, а й як щоденний використовуваний інструмент управління масами. З цією метою постійно культивувалась і відтворювалась атмосфера громадянської війни, яка, на думку В.І. Леніна, була однією з форм диктатури пролетаріату. Терор розв'язувався без будь-якої відомої причини і попередньої провокації. Його жертви були невинні навіть з позиції тих, хто розв'язував терор, що мав превентивний характер. Об'єктом цього терору міг стати будь-хто. Люди в умовах ленінського терору стали боятись один одного: жінка – чоловіка, батько – сина, брат – брата, стали боятись самих себе чи навіть прояву будь-якої свободи в собі, навіть у думках. Культ жорстокості і страху був панівним у новій державі [15, с. 239].

Така ситуація була практично на всій території, де вивувала громадянська війна, де більшовики намагались прийти до влади. Територія України спалахнула повстаннями та визвольними рухами, проте терор допоміг у встановленні радянської влади.

Також надзвичайну роль у формуванні травмуючого суспільства середовища і закладенні соціального фундаменту корупції під час встановлення революційної законності відіграла класовість, що була покладена в основу практично всіх державних дій, зокрема і у визнанні вини особи у вчиненні злочину. Як свідчить аналіз тогочасних подій, для революційного права також був неприйнятний принцип рівності всіх перед законом. А.А. Піонтковський говорить: «Наше право не обіцяє нікому рівності перед законом, класовий стан злочинця є однією з найважливіших обставин під час вибору доцільного соціального захисту у кожному конкретному випадку. Тому потреба зіставляти покарання з об'єктивною тяжкістю діяння для проведення юридичної рівності є органічно несприятливими радянському праву [14, с. 42]». В.І. Ленін писав: «Не шукайте під час слідства доказів того, що обвинувачений діяв словом чи ділом проти Рад, перше питання, яке ви маєте йому поставити, до якого класу він належить, якого він похо-

дження, виховання, освіти, професії <...> саме ці питання і мають вирішувати долю обвинуваченого [11, с. 27]».

Враховуючи зазначене, ми можемо говорити про те, що на початковому етапі встановлення радянської влади закладався фундамент суспільства травми. Постійним терором та репресіями населення було доведено до стану тваринного виживання. За таких обставин приналежність до певного класу як основа виживання була тією визначальною характеристикою людей, що відіграла провідну роль у формуванні каст недоторканих, які могли собі дозволити практично все. У намаганні потрапити до привілейованих класів люди досить часто вдавались до підробки і фальшувань документів, відмовлялись від своїх родин, створюючи у такий спосіб власну соціальну реальність, що була відмінна від об'єктивної, але вигідна і підтримувана державою. Саме в цей період були сформовані практично всі соціальні прояви, які потім відіграли роль травмуючих суспільство факторів.

Подальше становлення радянської влади і утвердження радянської законності також було пов'язане з використанням методів тероризування населення, проте вже в рамках прийнятих нормативних актів. Перший Кримінальний кодекс 1922 року визначив злочином «будь-яку суспільно небезпечну дію чи бездіяльність, що загрожує основам радянського ладу і правопорядку, який встановлений робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного ладу період часу [17]». Аналіз цієї дефініції дає можливість говорити про те, що в радянській державі злочинцем міг бути визнаний будь-хто, навіть той, хто не порушував жодних законів чи приписів радянської влади. У цьому аспекті також варто вказати на ст. 7 цього Кодексу, відповідно до якої по відношенню до осіб, які «могли бути небезпечними за своїми зв'язками зі злочинним середовищем чи за своєю минулою діяльністю, застосовувались заходи соціального захисту [17]». Цю мету мала і стаття 16, що встановлювала відповідальність за соціально шкідливі, але прямо не передбачені Кодексом дії за тими його статтями, які містили схожі склади злочинів, тобто використовувалась аналогія закону. Д. Карницький, Г. Рогинський говорять: «Наш кримінальний кодекс відмовився від принципу *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Наше визначення злочинного базується на його матеріальному змісті як суспільно небезпечного діяння, наш захід покарання розглядається не як помста за вину, а як захист правового захисту суспільного порядку. Тому в разі здійснення такого діяння, яке за всіма ознаками має бути визнане небезпечним, помилково зупинитись перед тим, що в законі такі дії не вказані. <...> Розповсюдження судом дії Кримінального кодексу на ті злочини, що не передбачені Кримінальним кодексом, є не тільки усуненням недоліків кодексу. За своєю суттю це принцип, що покладений в основу захисту суспільного порядку пролетарської держави [7, с. 46–47]».

Як показує аналіз соціокультурного стану тогочасного суспільства, внаслідок такої побудови держави та встановлення на її території такого режиму законності у свідомості людей почали закладатись певні маркери, що в наступні історичні періоди стали каталізаторами корупційних проявів. Зокрема, такими маркерами стало усвідомлення абсолютної безправності і беззахисності людини в радянському суспільстві, відсутність можливості планування свого життя на тривалий термін, усвідомлення привілейованості окремих соціальних груп та прошарків населення.

Наступні історичні періоди, зокрема період військового комунізму, період нової економічної політики, планової економіки, також можуть бути охарактеризовані як травмуючі. У документах, що зафіксували спогади людей тієї епохи, впливали на поверхню соціальні травми, що були зумовлені колективізацією, розкуркуленням, колгоспною епопеєю, голодомором 1932–1933 років, репресіями кінця 1930-х років, війною та післявоєнним станом держави. Проте, як показує аналіз, вони були лише розвитком закладених на початковому етапі маркерів. Зокрема, чіткі-

ше сформувалась правова система, яка, враховуючи оригінальність, і досі вченими не віднесена до жодного з видів правових систем у світі; приналежність до комуністичної партії стала визначальною; виокремився такий соціальний прошарок населення, як партійна номенклатура, члени якої, за окремими винятками, були недоторканими; була доведена до досконалості система надання привілеїв окремим категоріям громадян. У такому вигляді суспільство проіснувало до розпаду Радянського Союзу.

З огляду на викладене можна виділити такі основні риси початкового етапу становлення радянської влади, що на самому початку свого існування заклала основи соціокультурної травми, одним з проявів якої стала корупція.

Жовтневий переворот був неочікуваним та миттєвим політичним актом, внаслідок якого була знищена попередня соціокультурна формація. Побудова влади почалася з використання масового терору і встановлення революційної законності, що характеризувалась революційною доцільністю, класовістю та практично повною безвідповідальністю осіб, що належали до окремих соціальних каст.

Зазначений **висновок** є лише проміжним у дослідженні корупції та її соціокультурної природи, проте таке дослідження може стати досить суттєвим підґрунтям для подальшого дослідження корупції як наслідку соціокультурної травми нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

- Alexander J.C. The Meaning of Social Life. A Cultural Sociology. Oxford: University Press, 2003. 204 p.
- Caruth C. Trauma. Explorations in Memory. Baltimor: Johns Hopkins University Press, 1995. 284 p.
- Caruth C. Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History. Baltimor: Johns Hopkins University Press, 1996. 167 p.
- Habermas J. The Post-National Constellation and the Future Democracy: Political Essays / ed. By M. Pensky. Cambridge MA: MIT Press, 2001. P. 58–112
- Maruvama M. Post-totalitarian Deconversion Trauma. Hyman Systems Management. 1996. № 15. 135–137
- Neal A.G. National Trauma and Collective Memory. N.Y., 1998, 224 p.
- Карницкий Д., Рогинский Г. Уголовный кодекс РСФСР: пособие для юридических вузов, школ и курсов. М.: Советское законодательство. 1936. С. 46–47.
- Кісіль Р.-В. В. Філософсько-правова інтерпретація корупції як форми девіантної поведінки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2014. 212 с.
- Красный меч. 1919. №1. 3 августа
- Кузнецова О.А. Коррупционная деятельность: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Тамбов, 2007. 208 с.
- Лацис М. Красный терор. М., 1918. С. 27.
- Ленин В.И. Полное собрание сочинений, 1953. Т. 41. С. 301, 131.
- Пашуканис Е.Б. Общая теория права и марксизм: Опыт критики основных юридических понятий. М.: Издательство Коммунистической Академии. 1926. С. 23–24.
- Пионтковский А.А. Марксизм и уголовное право. О некоторых спорных вопросах уголовного права М., 1927. С. 42 (95 с.).
- Рогозин Э.Л. Ленинская мифология государства. М.: Юристь. 1996. С. 239.
- Ромашов Р.А., Пеньковский Е.В. Философия права и преступления. СПб.: Алетейя, 2016. 344 с.
- Сборник узаконений. 1922. № 15. Ст. 153
- Славин Б.Ф. Идеология возвращения. М. Социально-гуманитарные исследования 2009.
- Сухонос В.В. Правові заходи. Суми: Університетська книга, 2015. 74 с.
- Ткаченко О.В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2008. 211 с.
- Тощенко Ж.Т. Травма как деформация эволюционного и революционного развития общества (опыт социологического теоретизирования). Социс. 2017. № 4. С. 17.
- Хаски Ю. Российская адвокатура и советское государство. Происхождение и развитие советской адвокатуры 1917–1939 р.р. М., 1993, С. 183.
- Штейнберг И.З. Нравственный лик революции (1919–1921). Берлин, 1923. 313 с.
- Штомпка П. Культурная травма в посткоммунистическом обществе. Социс. 2001. № 2. С. 3–12.
- Штомпка П. Социальные изменения как травма Социс. 2001. № 1. С. 6–16.
- Штомпка П. Социология. Анализ современного общества. М.: Логос. 205. 475 с.
- Яфокін А.О. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією серед державних службовців в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь. 2013. 203 с.